

**A *COLEOPHORA COLUTELLA* (FABRICIUS, 1794)
ELŐFORDULÁSA A BAKONY HEGYSÉGBEN
(MICROLEPIDOPTERA: COLEOPHORIDAE)**

FAZEKAS IMRE

Komló Természettudományi Gyűjtemény, Komló

Abstract: The occurrence of *Coleophora colutella* (Fabricius, 1794) in Bakony Mountains (Hungary), *Microlepidoptera*, *Coleophoridae* – Continuing with the earlier researches the author critically analyses the detailed spreading of the species in Hungary. He demonstrates the boundaries of the area on maps (on UTM basis). He presents correlation relationship between the places of occurrence and the floral zones. Structure of genitalia and morphological characteristics of wings are illustrated by figures. *Coleophora colutella* (FABRICIUS, 1794) is new for the fauna of Bakony Mountains.

Bevezetés

A hazai *Coleophora* HÜBNER, 1822 nemzetségfajainak száma 162. A Bakony-vidéken ez idáig 24 fajt lehetett kimutatni. A magyarországi, s ezen belül a táj kutatásokat az nehezíti leginkább, hogy nem áll rendelkezésre sem egy hazai, sem egy európai szintű modern határozókönyv. A kutatások alapját néhány közép-európai ország (pl. a korabeli NDK, Lengyelország) összefoglaló kiadványai jelentik (PATZAK 1974; RAZOWSKI 1990). Igen jelentősek és meghatározóak BALDIZZONE (I–Asti) palearktikus revíziós munkálatai, amelynek befejezése után közeljövőben várhatóan megjelenik a *Microlepidoptera Palaearctica* sorozat *Coleophoridae* kötete.

Az 1980-as évektől részletes *Coleophora* vizsgálatokat kezdtem a Bakonyban, amelynek eredményeként a *Coleophora colutella* (FABRICIUS, 1794) új fajnak bizonyult a hegység faunájában. A magyar faunafüzetben (GOZMÁNY 1956) a *Coleophora colutella* (FABRICIUS, 1794) fajnak csupán egyetlen lelőhelyadata szerepelt „Budapest” megjelöléssel. A szerző valid névként a „*crocinnella* THGSTR.” adta meg, míg szinonimaként a „*serenella* Z.”-t tűntette fel. A revíziók során bebizonyosodott (BALDIZZONE 1996), hogy a prioritás értelmében a *crocinnella* név is csupán egy szinonima, s érvényes névként a *Coleophora colutella* (FABRICIUS, 1794) nevet kell alkalmaznunk. Itt jegyzem meg, hogy a *serenella* leírójaként feltüntetett „Z.” (= Zeller) hibásnak bizonyult, a valódi szerző Duponchel (lásd később).

A hazai *Coleophora* fajok névzavarát fokozta az is, hogy GOZMÁNY (1956) faunamunkájában

szerepel egy *Coleophora „colutella* F.” fajnév is, amely BALDIZZONE (in e-mail: 2001. 10. 01.) szerint: „Attention á ne confondre pas *C. colutella* (FABRICIUS, 1794) avec *C. colutella*, auct., sensu Toll (= *C. dignella* TOLL, 1961). Jelenlegi ismereteink szerint a *Coleophora dignella* TOLL, 1961 nem tagja a magyar faunának, viszont előfordul Ausztriában és a Balkán-félszigeten, így előkerülésével számolhatunk. A régebbi publikációk áttanulmányozása után tipikus anomáliák fedezhetők fel. Így például BALOGH (1978) a mecseki faunajegyzékében a következőket írja: „*C. colutella* F: Vs [= Pécs–Vasas], VI.” Bár magam többször is átvizsgáltam BALOGH még magánkézen lévő gyűjteményét (most a Magyar Természettudományi Múzeumban van elhelyezve: vö. FAZEKAS 2003), a kérdéses bizonyítópéldányt nem találtam meg.

Eredmények

Coleophora colutella (Fabricius, 1794)

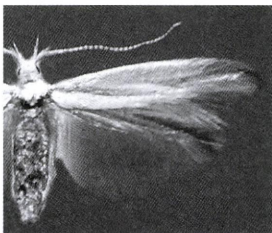
Tinea colutella FABRICIUS, 1794, Ent. Syst., (3) 2: 337. Locus typicus: [„France”]

Typus: BALDIZZONE szerint (in e-mail, 2001. 10. 01.) „Pas selectionné: il n’y a pas matériel original de Fabricius.”

Synonimák: – *Ornix serenella* DUPONCHEL, 1843, Hist. Nat. Lép. Fr., Suppl., 4: 311; – *Coleophora crocinella* TENGSTROM, [1848], Notis. Sällsk. Fauna Fl. Fenn Förh., 1: 140;

Irodalom: BALDIZZONE 1996 (area, nomenklatura); BISENBAUM & VAN DER WOLF 1999 (diagnózis, biológia, genitalia); GOZMÁNY 1956 (diagnózis, area, biológia); HERING 1957 (biológia, genitalia, lárvaszák [= *crocinella*]; PATZAK 1974 (diagnózis, biológia, genitalia); RAZOWSKI 1990 (genitalia, biológia, lárvaszák; SZÜCS 1963 (faunisztikai adat), 1977 (area, biológia [= *crocinella*]; TOLL 1962 (lárvaszák [= *crocinella*]).

Diagnózis (1. ábra): Az elülső szárny hossza 11–14 mm, alapszíne okkersárga, amely a csúcstér irányába halvány barnává megy át. A costa vonala fehér. A belső szegélytér fakó sárgás. Hátsó szárnya barnásszürke.

1. ábra: *Coleophora colutella* (FABRICIUS, 1794) imágója

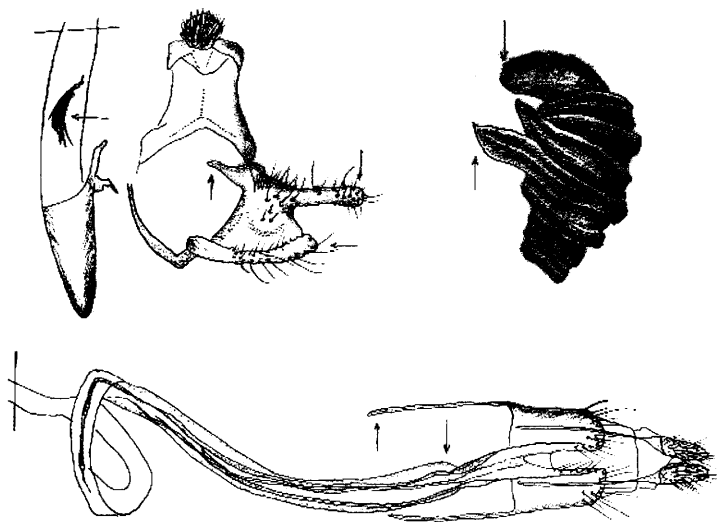
Fig. 1: Dorsal views of adult moths of *Coleophora colutella* (FABRICIUS, 1794)

♂-genitalia (2. ábra: a): A transtilla madárcsörszerű, a valva distális nyúlványa ujj alakú, a sacculus ventrális szegélye enyhén ívelt, belül kissé fogazott, az aedoeagus cornutusai jól fejlettek, legyezőszerűen szétnyílnak.

♀-genitália (2. ábra: b): Az apophysis posterior hosszú és erőteljes, az ostium bursae öblös

Tápnövények: Anthyllis-, Astragalus-, Colutea-, Coronilla-, Cytisus-, Genista-, Hippocrepis-, Laburnum-, Lotus-, Oxytropis- és Vicia fajok (Szócs 1977).

Hernyó: ősztől tavaszig zsákból aknázik. Az epidermiszen lévő lyuk szabályos kör alakú. Az őszi aknafoltok aprók, a tavasziak kiterjedtebbek. A kétoldali foltaknak rendszerint ürülék nélküliek. Zsákja a hátsó harmadában erősen lefelé görbül, a fehér lebenyek nagyok, majdnem függőlegesen lógnak lefelé (2. ábra: c).

2. ábra: *Coleophora colutella* (FABRICIUS, 1794). a: ♂-genitália, b: ♀-genitália, c: hernyózsák
 Fig. 2: *Coleophora colutella* (FABRICIUS, 1794). a: Male genitalia in posterior view with aedeagus removed, b: female genitalia in lateral view, c: larval case

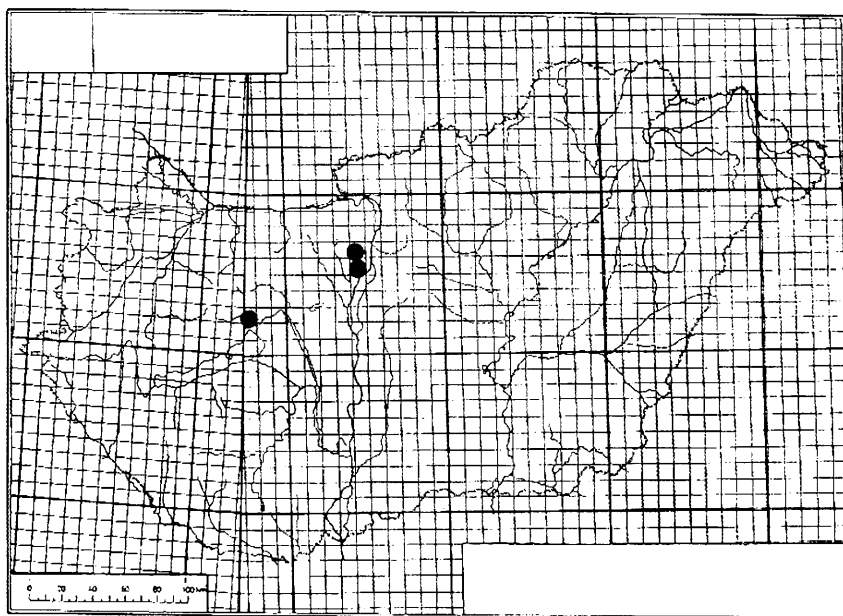
Repülési idő: június–augusztus, egy generációban.

Habitat: Öskü – a természetesebb lejtőkön a *Stipo eriocauli* – *Festucetum pallentis* társulásához tartozó gyepek díszlenek. Kisebb foltokban a *Seseli leucospermi* – *Festucetum pallentis* nyílt dolomit sziklagyepjei is előfordulnak.

Palearktikus area: DNy–Oroszország (EE), Románia (RO), Balkán-félsziget (GR, MA, YU, HR, SL), Olaszország (IT), Spanyolország (ES), Franciaország (FR), Svájc (CH), Ausztria (AU), Magyarország (HG), Szlovákia (SK), Csehország (CZ), Németország (DT), Lengyelország (PL), a balti államok (EN, LV, LT), Dánia (DK), A Skandináv-félsziget (NR, SW, SF).

Magyarországi elterjedés: GOZMÁNY (1965), SZŐCS (1977): „Budapest”. Budaörs, Budakeszi (in coll. Magyar Term.-tud. Múz., Budapest).

Új adatok: Északi-Bakony, 2 ♂ et 1 ♀, Öskü, 2001.06.27. leg. et det. Fazekas, in coll. Komlói Múzeum. Megjegyzés: A *Coleophora colutella* (FABRICIUS, 1794) új faj a Bakony-vidék faunájában.

3. ábra: A *Coleophora colutella* (FABRICIUS, 1794) földrajzi elterjedése Magyarországon

Fig. 3: Distribution of *Coleophora colutella* (FABRICIUS, 1794) in Hungary

Értékelés

Az eddigi vizsgálataim alapján a Bakony-vidék és a Balaton-medence (s.str.) kistájairól 38 *Coleophora* faj mutatható ki, amely a hazai fauna 24%-a (vö. I. táblázat). Ezek a hiányos adatok egyértelműen rámutatnak a vizsgált terület kutathatóságának fogyatékosságaira. A legtöbb taxon ez idáig a Balatoni-Riviéráról került elő (17 sp.), a legkevesebb faunisztikai adattal (4 sp.) a Balaton-felvidékről rendelkezünk. A tanulmányban bemutatott *Coleophora colutella* (FABRICIUS, 1794) ösküi fragmentális populációjának nagysága nem ismert. A feltárt magyarországi lelőhelyek alapján a hazai populációk veszélyeztettsége valószínűsíthető.

I. táblázat. A Bakony-vidék és a Balaton-medence (s.str.) *Coleophora* HÜBNER, 1822 genus fajainak névjegyzéke (abc sorrendben) és elterjedése a kistáji kataszter szerint. Egyes fajok taxonómia státusza (*) és előfordulása () még kérdéses.**

Genus <i>Coleophora</i> HÜBNER, 1822	Bakony-vidék					Balaton-medence		
	Keszthelyi-h.	Balaton-felv.	D-Bakony	É-Bakony	Bakonyvalja	Balaton-R.	Tapolcai-m.	Keszthelyi-R.
albella (THUNBERG, 1788)						•		
albicostella (DUPONCHEL, 1842)			•					
alcyonipennella (KOLLAR, 1832)	•		•	•	•	•	•	•
anatipennella HÜBNER, 1796				•				
astragalella ZELLER 1849		•						
bilineatella ZELLER, 1849	•							
binotapennella (DUPONCHEL, 1843)					•	•	•	
brevipalpella WOCKE, 1874			•			•		
ciconiella HERRICH-SCHÄFFER, 1855					•			
clypeiferenella O. HOFFMANN, 1871			•					•
colutella (FABRICIUS, 1794)				•				
conspicuellla ZELLER, 1849				•	•	•	•	
coronillae ZELLER, 1849		•				•		
fischeri TOLL 1950 (sp. ?) *					?			
flavipennella (DUPONCHEL, 1843)		•						
frischella (LINNAEUS, 1758)	•	•		•		•	•	
galbulipennella ZELLER, 1838						•		
gallipennella (HÜBNER, 1796)				•		•		
glaucicolella WOOD, 1892			•					
hemerobiella (SCOPOLI, 1763)			•				•	
lineolea (HAWORTH, 1828)					•			
lithargyrinella ZELLER, 1849							•	
lixella ZELLER, 1849	•		•	•	•			•
lutipennella (ZELLER, 1838)		•						
mayrella (HÜBNER, 1813)	•							•
ochrea (HAWORTH, 1828)	•			•		•		•
oriolella ZELLER, 1849							•	
ornatipennella (HÜBNER, 1796)	•		•	•		•		•
penella ([DENIS & SCHIFFERMÜLLER], 1775)	•					•		
serpylletorum E. HERING, 1889						•		
serratella (LINNAEUS, 1761)				•				•
siccifolia STANTON, 1856	•							
sileneella HERRICH-SCHÄFFER, 1855	•					•		
squalorella ZELLER, 1849	•			•		•	•	
sylvaticella WOOD, 1892	•							
[therinella TENGSTRÖM, 1848] **				?				
trochilella (DUPONCHEL, 1843)						•	•	
vicinella ZELLER, 1849						•		

Köszönet

E helyen mondok köszönetet G. BALDIZZONE (I–Asti) kollégámnak a taxonómiai és állatföldrajzi kérdésekben nyújtott segítségért. A habitat növénytársulásainak meghatározásában BAUER NORBERT nyújtott segítséget.

Irodalom

- BALDIZZONE, G. (1996): Coleophoridae. In Karsholt, O. & Razowski, J. (Eds.): The Lepidoptera of Europe. A Distributional Checklist. – Apollo Books, Denmark, Stenstrup, 84–95. p.
- BALOGH I. (1978): A Mecsek hegység lepkefaunája. – Folia Entomologica Hungarica **31**(2): 53–78.
- BISENBAUM, W. & VAN DER WOLF, H.W. (1999): Die Lepidopterenfauna der Rheinlande und Westfalens, Band 7. Familie: Coleophoridae Hübner [1825]. – Arbeitsgemeinschaft rheinisch-westfälischer Lepidopterologen e.V., Düsseldorf, 333 p., Taf. I–XXIX.
- FAZEKAS I. (2003): In memoriam Balogh Imre (1908–1995). – Folia comloensis **12**: 143–148.
- GOZMÁNY L. (1956): Molylepkék II. Microlepidoptera II. Coleophoridae. – Fauna Hungariae XVI. **3**: 68–131.
- PATZAK, H. (1974): Beiträge zur Insektenfauna der DDR: Lepidoptera – Coleophoridae. – Beiträge zur Entomologie, Berlin **24**: 153–278.
- RAZOWSKI, J. (1990): Motyle (Lepidoptera) Polski. CZESC 16 – Coleophoridae. – Monografie Fauny Polski **18**, 270 pp.
- SZŐCS J. (1963): A lepkehernyók természetes tápnövényei. [Die natürlichen Futterpflanzen der Schmetterlingraupen. – Folia Entomologica Hungarica **16**: 83–120.
- TOLL, S. (1962): Materialien zur Kenntnis der paläarktischen Arten der Familie Coleophoridae (Lepidoptera). – Acta Zoologica Cracoviensia **7**: 576–720, Taf. 1–32.
- SZŐCS J. (1977): Lepidoptera-aknák és gubacsok. Hyponomia et cecidia lepidopterorum. – Fauna Hungariae **125**: 3–424.

A szerző címe (Author's adress):

FAZEKAS Imre
Komlói Természettudományi Gyűjtemény
Natural History Collection of Komló
H-7300 Komló
Városház tér 1.
E-mail: imre.fazekas@freemail.hu